

Meclis-i Millî'nin Kıbrıs Türk Millî Mücadele Tarihi'ndeki Yeri

Yrd. Doç. Dr. Ali Galip ALÇİTEPE

Celal Bayar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Manisa

ÖZET

Osmanlı Devleti 30 Ekim 1918 tarihli Mondros Ateş-kes Antlaşması ile I. dünya Savaşı'ndan yenik olarak ayrıldı. 1878 yılından beri İngiliz egemenliğinde yaşayan Kıbrıslı, Rumlar durumu sevinçle karşıladı. Onlara göre enosis giden yoldaki en önemli engel artık ortadan kalkmıştı. Durumun vahameti karşısında harekete geçen Adalı Türkler olası bir de facto'ya karşı Meclis-i Millî adı ile bilinen toplantıyı gerçekleştirdiler. Etkileri günümüzde de devam eden toplantı, aynı zamanda Kıbrıs Türk milliyetçiliği fikrinin doğup -gelişmesine neden olmuştur.

Anahtar Sözcük : Enosis, meclis-i Millî

The Place of National Assembly In The History Of National Stuggling Of Cyprus Turks

ABSTRACT

As a result of Treaty of Mondros signed in October 18, 1918, Ottoman Empire left the First World War as a defeated country. This situation was accepted with a great pleasure by Greeks of Cyprus living under the hegemony of British Empire since 1878. According to them, the most important barrier on the way to the Enosis was completely destroyed with this treaty. The islander Turks who saw the terrible situation which was unavoidable took action and had a meeting known as "National Assembly" against a probable 'de facto'. This meeting which also has crucial effects in today's Turks has inspired the birth and the development of today's nationalism among Turks of Cyprus.

Key Words: Enosis, meclis-i Millî

1878 yılından beri Kıbrıs'ı fiilen yöneten İngiliz Hükümeti, 5 Kasım 1914'de Osmanlı Devleti'ne savaş ilân ettiği gibi, Ada'yı bu sebebe dayanarak ilhak kararı aldı. Kral'ın hazır bulunduğu ve Büyük Britanya Parlamentosu'nda akdedilen kabine toplantısında alınan karar (Order In Counal) şöyleydi :

a) 5 Kasım 1914 tarihinden itibaren Kıbrıs Adası ilhak edilecek ve majestelerin mülkünün bir parçası haline gelecektir.

b) Bu karar-nâme, Kral'ın imzası ile Kıbrıs Kumandanı ve Yüksek Komiserlerinin mührünü taşıyan talimatların ve Ada'da yayınlanan bütün kanunların yürürlükte kalmalarına son verecektir.

c) Majeste Kral, karar-nâmeyi gelecekte feshetmek, değiştirmek ve ona ilaveler yapmak hakkına haizdir.

d) Bu belge, 1914 Kabinesinin Kıbrıs'ı ilhak kararı adını taşıyacaktır⁽¹⁾.

Osmanlı Hükümeti bu tek taraflı ilhakı tanımadı ve protesto etti⁽²⁾.

6 Kasım'da Müftü, Şevket ve İrfan Beylerden oluşan bir heyet, Kıbrıs Türk Cemaati adına Yüksek Komiser'i ziyaret ederek bu statü değişikliğini kabullendiklerini belirtti⁽³⁾.

8 Kasım günü Leikoşa Yüksek Komiserliği'ne bir mektup yollayan Başpiskopos, İngiltere'yi aldığı karardan dolayı kutlarken, bunun enosisle ulaşmak için bir adım olarak görüldüğünü duyurdu⁽⁴⁾.

2 Nisan 1911 günü yapılan bir nüfus sayımına göre Ada'da 214.480'i Rum (%78.2), 56.428 (%20.6) ve 3.200'ü diğer etnik gruplardan (%1.2) olmak üzere toplam 274.108 kişi yaşamaktaydı⁽⁵⁾.

Rumlar hem nüfus çoğunluğuna, hem İngiltere ve Yunanistan arasındaki sıcak diplomatik ilişkilerin varlığına ve İngiliz varlığına yönetimin Ada'nın eski yöneticisi Türkler'e daha baskıcı muamele uygulamasının verdiği rahatlıkla enosisin vaktinin geldiğini söylemeye başladılar.

İngiltere 1915 yılında savaşa girme karşılığında Kıbrıs'ı Yunanistan'a vermeyi teklif etti. Ancak uluslararası konjonktürün uygun olmadığını belirten Yunanistan "şimdilik" kabul etmedi⁽⁶⁾.

I. Dünya Savaşı yılları Ada Türkleri için baskı ve yıldırma politikası ile geçti.

İngilizler 27 Kasım 1917 günü yayınladığı "Krallık Konsey Emri" ile Türkleri göçe zorladı. Emirnameye göre;

1. Osmanlı uyruğunda olup Kıbrıs'ta oturuyor olanlar,

2. Osmanlı uyruğunda olup Kıbrıs'ta oturuyor olan 5 Kasım 1914'de geçici bir nedenle Ada'da bulunmayanlar,

3. Ada'da yerleşik olmayan, ama 5 Kasım 1914'de Ada'da bulunan Osmanlı vatandaşlarından savaşın bitiminden sonraki iki yıl içinde Yüksek Komiser'e başvurup bağlılık yemini eden ve yerleşiklik şartlarını yerine getirenler, İngiliz vatandaşlığına alınacaktır⁽⁷⁾.

1921'de yapılan nüfus sayımında Ada'da 244.887 (% 78.8) Rum, 62.339 (19,7) Türk, 4489 (%1.2) diğer gruplardan olmak üzere toplam 310.715 kişinin yaşadığı tespit edildi⁽⁸⁾. Türk nüfusunun oranı 10 içinde % 20.6'dan % 19.7'ye geriledi.

Sömürge yönetimi Kıbrıs Türkleri'nin ileri gelen tüccar ve aydınlarının önemli bir kısmını Girne Kalesi'ne hapsedti⁽⁹⁾. Bunların arasında Kâmil Paşa'nın damadı Dr. Esad, Volya çiftliği sahibi Ahmed Sadrazım, Karpazlı Ali Hüseyin Babaliki'yi sayabiliriz⁽¹⁰⁾.

4 Eylül 1914'de İngiliz Yüksek Komiseri Gold-Adams'in İngiltere'ye gönderdiği bir mektuptan bilhassa Türklerden şikayetçi olduğu gözlemlenmektedir. Öte yandan yine Gold-Adams'a göre Türk basınında çıkan İngiliz karşıtı yazılar Ada yönetimine rahatsızlık vermektedir⁽¹¹⁾.

Neticede Seyf Gazetesi'nin⁽¹²⁾1914'de Kıbrıs Gazetesi'nde⁽¹³⁾1915'de kapanması üzerine Türk toplumunun hiçbir basın organı kalmadı ki bu dönemde İngiliz Resme yayınlarından Cyprus Blue Book'a göre on beş adet Rum gazetesi yayınlanmaktadır⁽¹⁴⁾.

"Kıbrıs'da Basın" adlı kitabın yazarı Cemalettin ÜNLÜ gazetelerin kapanma nedenini Ada Türkleri'nin ilgisizliği olarak yorumlamaktadır⁽¹⁵⁾. Bize göre ise bu durum tamamen İngiliz sömürge yönetiminin uyguladığı baskı ve sansür politikasının sonucudur⁽¹⁶⁾.

30 Ekim 1918 günü imzalanan Mondros Ateş-kes Antlaşması ile Osmanlı Devleti harpten çekildi. Paris'te düzenlenecek bir barış konferansı ile kesin çözüm arayışına gidileceği haberi Ada'da heyecan yarattı.

Kıbrıs Başpiskoposu Cyril-III, Theotoy, N. PASHALIS, D. Severis, DR. Zannetos, L. Zoiros, Y. Anifietzis, N. Nikolaidis, N. Lanıtıs ve iki kilise mensubundan oluşan bir heyet Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanmasını istemek amacı ile 5 Aralık 1918 günü Londra'ya hareket etti.

Bu durum Adalı Türk aydınları arasında kaygı ile karşılandı. Beria Remzi ÖZORAN kendisiyle yaptığımız görüşmede, Muallim Mehmed Remzi OKAN'ın Müftü Hafız Ziyai Efendi'yi arayarak hemen harekete geçilmesi gerektiğini, aksi takdirde çok geç kalınabileceğini söylediğini belirtti⁽¹⁷⁾. Mehmet Remzi'ye göre, "Kıbrıs Türkleri Etnik-i Eteryacılar'a da, İngiliz emperyalistlerine de, Kıbrıs Türkünün umumî irade halinde bir mefküresi olduğunu ispat etmelidir⁽¹⁸⁾. Bu gaye ile her köy ve kasabaya haber gönderilerek belgelerinden seçilecek temsilcilerin 10 Aralık'ta Lefkoşa'da Müftü Hafız Ziyai Efendi'nin evinde toplanması istendi⁽¹⁹⁾.

10 Aralıkta başlayan toplantıda enosis meselesi ve alınması gereken tedbirler bütün boyutları ile ele alındı.

12 Aralık günü yapılan genel değerlendirme sonunda alınan kararlar kamuoyuna duyuruldu. Bu kararlar şunlardır:

"1- Her fırsat düştükçe cezirenin Yunanistan'a ilhakı meselesini meydana getirerek cezire ahali-i İslâmiyesi'ni rencide eden Rum vatandaşlarımızın bir kere dahi sulh-i umumi-i daimî kongresinin in'ikad edeceği münasebetiyle o hissiyat-ı milliyelerini tekrar izharar kıyam ettiklerinden biz Kıbrıs Müslümanları Rum vatandaşlarımızın işbu harekât ve mutalibatını şiddetle protesto eder ve buna mukabil biz ahali-i Müslime dahi kendi hissiyat-ı milliyeye ve hamiyet-i vataniyemizi izhar ile cezirenin mukadderatı kongrede mevzuu bahs olunduğu sırada cezirenin sahib-i meşruu olan ve Hilâfet-i İslâmiye ile Saltanat-ı Aliyye-i Osmaniye'yi cami bulunan Devlet-i Aliyemiz'e terk ve iadesi yegane amâl-i Milliyemiz olmak suretiyle temenni ve istirham eyleriz. 2-12 Kânun-i Evvel 1918 tarihinde ictima eden ve bilcümle Kıbrıs Ahal-i Müslimesi'ni temsil eyleyen biz umum vekiller dünkü ictima-i umumide ittihaz edilen karar mucibinde Rum vatandaşlarımızın harekât ve mutalebatı hakkındaki protestomuzu ve Cezirenin Devlet-i Aliyye-i Osmaniye'ye terk ve iadesi hakkındaki lâzım gelem Makamat-ı Aliye-ye i'Sal ve isma eylemek ve bu bâbda iktiza edecek tedâbir ve teşebbüsâtı Osmanlı murahasalarının vesait ve nasihatleri üzere icra etmek ve ledülhace Kongre'ye gidip ifa-i vazife etmek üzere reis-i milletimiz bulunan Kıbrıs Müftüsü faziletli Mehmed Ziyaeddin Efendi Hazretleri'ni yegane ve bilittifak vekil-i mutlak ve murahas intihab ve tayin eylediğimizi mâbeyyin işbu vekâlet-name-i umumi'miz taraflarımızdan imza edilmiştir⁽²⁰⁾.

Toplantının bitmesinden üç gün sonra kongrede alınan karar gereği Müftü Efendi bu durumu yayınladığı bir bildiri ile halka duyurdu⁽²¹⁾.

Bu toplantı ile Ada'nın Yunanistan'a bağlanmasına ilişkin hareketler resmen protesto edildi. Ada Rumları uyarılırken tek çözümün Kıbrıs'ın eski sahibi Osmanlı Devleti'ne iadesi olabileceği vurgulandı.

SONUÇ

Kongre'nin neticelerini şu şekilde maddelendirebiliriz :

1. Türk toplumunun 1878'den beri Ada'da süregelen İngiliz yönetimine tam olarak ısınmadığı ortaya çıkmıştır.

K.K.T.C. Cumhurbaşkanı Rauf R. DENKTAŞ dedesinin; Osmanlı yamandı. Gitti ama gelecekle. Ben göremeyeceğim. Biliyorum, sizler göreceksiniz” dediğini anlatmaktadır⁽²²⁾. Bu anekdotta bizim teşhisimizi doğrular niteliktedir.

2. Kıbrıslı Türk aydınları Ada'nın Osmanlı Devleti'ne iadesini resmî politika haline getirdi. Daha da ileri giden aydınlardan Ahmed Raşid “İngiltere, Kıbrıs'ı kendi mülkü zannediyor”⁽²³⁾ diyerek Ada yönetimini uyardı.

3. Meclis-i Millî, hem Rumlar'a ve hem de İngilizler'e Kıbrıs Türkü'nün içinde bulunmadığı çözüm arayışlarının başarıya ulaşmasının mümkün olmadığını gösterdi.

4. Kongre'nin örgütleyicilerinden olan M. Remzi (OKAN) Sarayönü Erkek Okulu Başöğretmenliğinden uzaklaştırıldı⁽²⁴⁾.

5. Haklılığını duyurmak için basının önemini kavrayan Türk aydınlardan Ahmed Raşid, 8 Eylül 1919'da Doğru Yol'u, Mehmed Remzi 2 Ağustos 1910'da Söz Gazetesi'ni yayın hayatına soktular.

Son olarak diyebiliriz ki, etkileri günümüzde dahi devam ede-gelen Meclis-i Millî Kongresi, Kıbrıs Milli Mücadele Tarihi'nin önemli bir dönüm noktasıdır.

DİPNOT ve AÇIKLAMALAR

- (1) Ahmet GAZİOĞLU, İngiliz İdaresinde Kıbrıs (1878-1960), Statü ve Anayasa Metinleri, İstanbul, s.26-28.
- (2) Halil Fikret ALASYA, Kıbrıs Tarihi ve Kıbrıs'ta Türk Eserleri, Ankara, 1977, s.134.
- (3) Ahmet GAZİOĞLU, a.g.e, s.48.
- (4) Şükrü Sina GÜREL, Kıbrıs Tarihi (1878-1960), Kolonyalizm, Ulusçuluk ve Uluslar Arası Politika, İstanbul, c.I, s.57.
- (5) Feridun Kemal FERİDUN, “K.K.T.C.'nin Demografik Yapısı” KIBRIS ARAŞTIRMALARI, C.4, S.1, s.4.
- (6) bkz; Ş. Sina GÜREL, a.g.e, c.I., s.69-81.
- (7) George HILL, A History of Cyprus, London, s.521.
- (8) Feridun Kemal FERİDUN, a.g.m, s.4
- (9) Beria Remzi ÖZORAN, “Kıbrıs Türkü'ne İndirilen Yumruklar”, TÜRK KÜLTÜRÜ, c.V., S.57, s.668.
- (10) Ali NESİM, “Bir Kalebend: Ahmet Çavuş Osmancık”, YENİ KIBRIS, c.IV., No:8, s.27.
- (11) Ş. Sina GÜREL, a.g.e., c.I., s.162.
- (12) 1912-1914 yılları arasında yayın yapan Seyf Gazetesi'ni İttihad-Terakki yanlısı Bodamyalı-Zade Mehmed Münir çıkartmıştır. Günümüze kalan nüshaları Cemalettin ÜNLÜ'nün özel arşivinde bulunmaktadır.
- (13) 1912-1914 yılları arasında Mehmed Derviş Efendi tarafından çıkarılmıştır. Günümüzde kalan nüshaları Cemalettin ÜNLÜ'nün özel arşivinde bulunmaktadır.
- (14) Cyprus Blue Book, Nicosia, 1915, s.126.
- (15) Cemalettin ÜNLÜ, Kıbrıs'ta Basın Olayı, Basım Yeri Belli Değil, 1981, s.48.
- (16) bkz. M.Ali Galip ALÇİTEPE, Kıbrıs Türk Kamuoyu ve Türkiye-Kıbrıs İlişkileri (1919-1960), Basılmamış Doktora Tezi, Konya, 1993, s.XVII.

- (17) Beria Remzi ÖZARON'dan Naklen; Ankara'da 2 ŞUBAT 1991 tarihinde evinde yaptığımız röportaj ses kasedi olarak özel arşivimizdedir.
- (18) Mehmet Remzi'nin Not Defterinden; Mehmed Remzi'nin 1918-1924 yılları arasında tuttuğu günlük, T.C. Karadeniz Üniversitesi Tıp Fakültesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Yavuz ÖZORAN'ın özel arşivindedir.
- (19) Harid FEDALİ, "Bir Yılın Dönümü: 11 Aralık 1918", YENİ KIBRIS, c.II., No.4, s.24.
- (20) Meclis-i Milli Mukarret'i'nin tam metni için bkz. Doğru Yol Gazetesi 15 Aralık 1919; Ahmed Raşid tarafından 1919-1926 yılları arasında yayınlanan Doğru Yol Gazetesi'nin 4 Mart 1925 tarihli nüshası K.K.T.C. Millî Arşiv ve Araştırma Dairesi'nde, bazı sayılar ise dağınık olarak T.C. Karadeniz Üniversitesi Tıp Fakültesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Yavuz ÖZORAN'ın özel arşivinde bulunmaktadır.
- (21) Söz Gazetesi, 15 Ekim 1933; 1920-1946 yılları arasında çıktı. Kurucusu Mehmed Remzi'dir. 1921-1928 yıllarına ait yedi nüsha İstanbul Hakkı Tarık US Kütüphanesi'nde 1929-1930, 1945-1946 yıllarına ait nüshalar ciltli olarak K.K.T.C. Millî Arşiv ve Araştırma Dairesi'nde, 1920-1942 yılları arasında yayınlanan bazı nüshalar dağınık olarak T.C. Karadeniz Üniversitesi Tıp Fakültesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Yavuz ÖZORAN'ın özel arşivinde, 1942-1946 yıllarında yayınlanan sayılar ciltli olarak K.K.T.C. T.T.K. Arşivi'nde bulunmaktadır.
- (22) Rauf DENKTAŞ, Eski Günler-Eski Defterler, Basım yılı belli değil, Lefkoşa, s.14; Rauf DENKTAŞ, Karkot Deresi, İstanbul, s.33.
- (23) Ahmed Raşid, "Türkiye Sulhü ve Harp", DOĞRU YOL, 19 Ocak 1920.
- (24) Sabahattin İSMAIL, Ergin BİRİNCİ, Kıbrıs Türkü'nün Varoluş Savaşımı'nda İki Ulusal Kongre, Lefkoşa, 1987, s.34.